

Delo z nadarjenimi v šolah

Delo z nadarjenimi bogati tudi učitelja – pogled učiteljice na prehojeno pot

KSENIJA BRAČIČ BRAČKO, Prva gimnazija Maribor
ksenija.bracic-bracko@prva-gimnazija.org

● **Povzetek:** Iz koncepta vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki izhaja pravica vsakega dijaka, da mu javni šolski sistem omogoča optimalni razvoj v skladu z njegovimi potenciali in interesi, o čemer govori tudi drugi člen ZOFVI. V uvajanje koncepta dela z nadarjenimi se vključujejo tri strani: zavod, učenci/dijaki in starši. Motivacija je najbolj pozitiven vidik uvajanja tega koncepta – ob čustvih ima bistveno vlogo pri učenju. Moje izkušnje so pokazale, da nadarjenim dijakom lahko pouk prilagodimo na dva načina: ustvarjanje priložnosti za nadgraditev znanja in za usvajanje novih znanj. Pri tem pa je zelo pomembno izhajati iz njihovih interesov, motivov, želja ... Tovrstne obogatitve pouka zmore organizirati samo učitelj, ki se nenehno strokovno izpopolnjuje. To je moje drugo pomembno spoznanje, ki sem ga pridobila v letih dela z nadarjenimi. Učitelj se mora nenehno izpopolnjevati, da lahko učencu ali dijaku pomaga razvijati njegove sposobnosti.

Ključne besede: nadarjeni, individualizirani program za nadarjene, motivacija nadarjenih učencev

Gifted Education Also Enriches the Teacher – A Teacher's Look at the Travelled Path

● **Abstract:** The concept of educational work with gifted secondary school students includes the right of every student to be enabled optimal

development by the public school system in accordance with his or her potential and interests, which is also mentioned in Article 2 of the Organization and Financing of Education Act (ZOFVI). Three sides are involved in the introduction of the concept of gifted education: the institution, pupils/secondary school students and parents. Motivation is the most positive aspect of introducing this concept - it has a significant role in learning, next to emotions. My experience has shown that lessons can be adapted to gifted secondary school students in two ways: by creating opportunities for them to build on their knowledge and for assimilating new knowledge. It is very important that we base this on their interests, motives, wishes etc. Such enrichment of lessons can be organised only by a teacher who is constantly undergoing further professional training. This is the second important finding that I have reached in my years of educating the gifted. A teacher must constantly undergo further professional training in order to be able to help a pupil or secondary school student to develop his or her abilities.

Key words: the gifted, individualised programme for the gifted, motivation of gifted pupils

Uvod

Iz koncepta vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki izhaja pravica vsakega dijaka, da mu javni šolski sistem omogoča optimalni razvoj v skladu z njegovimi potenciali in interesi, o čemer govori tudi drugi člen ZOFVI. Vendar pa praksa pokaže, da te pravice v praksi ni lahko udejanjiti. Ob uvajanju koncepta dela z nadarjenimi se je tako pojavilo več dvomov in vprašanj tako objektivne kot subjektivne narave.

Razmišljanje o teoretskih spoznanjih v zvezi z motivacijo za učenje ali kdo je kdo pri delu z nadarjenimi dijaki

V razredu, kjer je 30 dijakov, ki jih učitelji srečujemo uro, dve ali tri na teden, je zelo težko ugotoviti, katera so posameznikova močna področja. Hkrati pa sledenje cilju uresničiti učni načrt in utrditi znanje dijakov, ne dopušča časa, ki bi bil namenjen poglobljenemu individualnemu delu s posameznikom ob hkratnem spoznavanju njegovih sposobnosti in interesov. Zato je koncept prepoznavanja učenčevih močnih področij, ki naj bi bil izveden že v osnovni šoli, zelo smiseln.

Učitelji in strokovni delavci v osnovni šoli imajo za spoznavanje otrokovih močnih področij na voljo več možnosti kot srednješolski. Otroci osnovno šolo obiskujejo dalj časa kot srednjo; osnovnošolski oddelki so v povprečju manjši kot gimnazijski; učenci, ki obiskujejo posamezno osnovno šolo, praviloma živijo v okolju, ki ga pokriva, zato se med seboj bolje poznajo. Srednješolski učitelji dijake spoznavamo največ štiri leta ali pa še manj (odvisno od predmetnega področja),

dijaki prihajajo iz različnih okolij in medsebojno poznavanje zunaj »šolskih zidov« je zelo slabo (predvsem ob začetku šolanja na srednji šoli). Zaradi vseh navedenih dejstev, osnovnošolski učitelji učence bolje poznajo kot srednješolski.

V uvajanje koncepta dela z nadarjenimi se vključujejo tri strani: šola (vodstvo, svetovalni delavci, učitelji), učenec/dijak in starši. Vse tri strani imajo na uspeh izvajanja individualiziranega programa večji ali manjši vpliv, a zanemariti ne smemo nobene od njih.

Kot prvo si bomo ogledali šolo, to je učitelje kot izvajalce individualiziranega programa Prve gimnazije Maribor, vodstvo šole in svetovalno službo. Naša šola se je za uvajanje Koncepta za delo z nadarjenimi odločila že na začetku in v uvajanje koncepta vključila vse zaposlene. Spodbudo za uvajanje spremembe je podal Zavod RS za šolstvo, ravnatelj pa je ocenil, da ima šola za to spremembo potrebna znanja in pogoje. Imenoval je projektni tim, v katerem je bilo sedem članov, po potrebi pa so se jim pridružili še mentorji dijakov. Že v začetku se je pojavil odpor do sprememb, ki jih je prinašalo uvajanje tega koncepta.

Med drugim se je pojavil strah pred pomanjkanjem znanja (nadarjeni dijaki vedo več kot učitelj), odpor do prisile od zunaj (pobuda je nastala zunaj šole), podiranje utečenih rutin (delo v razredu med poukom ne zadostuje), občutek, da se delo posameznika ne ceni, ob tem pa mu naložijo dodatne naloge. Velik odpor je povzročilo tudi dodatno pisanje, ki ga je koncept dela z nadarjenimi prinesel s seboj. Učitelji so koncept dela z nadarjenimi razumeli zelo različno: nekateri smo načrtovano spremembo razumeli kot priložnosti za ustvarjanje boljših pogojev za učenje dijakov, drugi so dvomili o strokovnosti postopka ocenjevanja, kdo je nadarjen.

Učitelji in strokovni delavci v osnovni šoli imajo za spoznavanje otrokovih močnih področij na voljo več možnosti kot srednješolski.

Pomembna je vloga šole - vodstva in svetovalne službe kot koordinatorja dela z nadarjenimi dijaki. Vodstvo šole mora imeti posluš ne samo za delo z nadarjenimi dijaki, temveč tudi za zadovoljevanje materialnih potreb, ki iz tega izhajajo.

Raziskave so pokazale, da imajo nadarjeni dijaki nekatere osebnostne lastnosti, ki jih drugi dijaki nimajo oziroma so pri njih manj izrazite. Te osebnostne lastnosti se nanašajo na različna področja, od miselno-spoznavnih, motivacijskih, socialno-čustvenih ... Zgodi se, da je nadarjen dijak pri pouku moteč. In prav tu lahko prepoznamo še eno od vlog (ne samo prepoznavanje in evidentiranje nadarjenih dijakov) svetovalne službe v šoli, ki učitelju pomaga razumeti te dijake, jih usmeriti v pozitivne aktivnosti ... Brez podpore svetovalne službe bi kar nekaj »mojih« nadarjenih dijakov prepoznala kot slabo vzgojene najstnike, katerih edini cilj je »preživeti šolo«.

Drugi vidik uvajanja koncepta dela z nadarjenimi predstavljajo učenci oziroma dijaki in njihova motivacija za delo. Ta je hkrati najbolj pozitiven vidik uvajanja tega koncepta. Po navadi je motivacija mnogo večja kot pri rednem pouku (pa čeprav ni nagrade v obliki ocene). In prav motivacija in čustva imajo bistveno vlogo pri učenju. Pogosto ima porast teh dejavnikov na enem področju za posledico izboljšanje samopodobe učenca/dijaka in rast uspeha tudi na drugih področjih.

»Če bi bile didaktične dejavnosti vedno zanimive in zabavne, bi učence že same po sebi pritegnile. Vendar pa pred njih pogosto postavljajo naloge, ki jih ne marajo ali pa se jim ne zdijo zanimive ali pa jim dajejo občutek, da niso dovolj kompetentni za njihovo izpolnitev.« (Boekaerts 2013, str. 83) In prav na področju dela z nadarjenimi učitelji najlažje prilagajamo načrtovanje in poučevanje tako, da je za učence/dijake zanimivo, da dejavnosti ustrezajo namenu in da jih učenci/dijaki z veseljem opravljajo.

Po Boekartsovem prepričanju tretje ključno načelo motivacije pravi, da so učenci bolj motivirani za učenje, ko predmet cenijo in ko jim je jasen namen učenja. »Malo verjetno je, da bodo učenci samoiniciativno izvajali dejavnosti in vztrajali pri njih, če se jim ne bodo zdele vredne njihovega truda. Pričakovani občutki zadovoljstva in ponosa po opravljeni nalogi pa jim dajejo energijo.« (Boekaerts 2013, str. 90) In individualizirani program ima učenec oziroma dijak na področju oziroma pri predmetu, ki ga ceni in kjer

ima jasno zastavljen cilj. Zato tudi ve, kaj je namen njegovega učenja.

Zanimivo se mi zdi tudi četrto ključno načelo motivacije: »Učenci so bolj motivirani za učenje, ko doživljajo pozitivna čustva v zvezi z didaktičnimi dejavnostmi.« (Boekaerts 2013, str. 91) Prav pozitivna čustva ob usvajanju znanj, ki jih dijak želi in zmore usvojiti, pa so tista, ki jih pri individualnem delu zlahka prebudimo.

Hkrati pa ne smemo zanemariti še tretjega deležnika pri uvajanju koncepta dela z nadarjenimi učenci/dijaki, to je staršev. Ti so tudi v primeru izvajanja individualiziranih programov lahko njihovi »pospeševalci« ali »zaviralci«. Problem predstavljajo starši, ki so izjemno ponosni na dejstvo, da je otrok prepoznan kot nadarjen, in individualizirani program razumejo kot nekaj, s čimer se lahko pohvalijo pred sorodniki in prijatelji. Otroka »prisilijo« v dodatno delo, ki ga ne zanima, mu je v breme ..., učitelja pa v pripravo programa, ki je že v začetku obsojen na neuspeh. Otroku ni deležen pozitivnih čustev in pozitivne motivacije, kar lahko negativno vpliva tudi na druga področja njegovega dela. Na drugi strani imamo starše, ki jih otrokov trud in dodatno delo ne zanimata. Tudi tukaj se lahko pokaže manko pozitivne motivacije, če otrokov uspeh nikogar (razen učitelja, ki je program pripravil) ne zanima. In potem so še starši, ki otroka in učitelja »na zdrav način« podpirajo pri njunem delu.

Brez podpore svetovalne službe bi kar nekaj »mojih« nadarjenih dijakov prepoznala kot slabo vzgojene najstnike, katerih edini cilj je »preživeti šolo«.

Malo verjetno je, da bodo učenci samoiniciativno izvajali dejavnosti in vztrajali pri njih, če se jim ne bodo zdele vredne njihovega truda.

Kako sem se lotila dela z nadarjenimi

Z delom z nadarjenimi dijaki in pripravo individualiziranih programov sem se prvič srečala v šolskem letu 2008/2009. Od takrat vsako leto pripravim dva do tri individualizirane programe. Že v začetku sem spoznala, da ti dijaki niso enotna skupina, kjer bi dejavnosti lahko pripravila »uniformirano« za vse. Kljub temu da je področje eno - informatika, je možnosti za delo izjemno veliko in vedno znova je na preizkušnji moja domišljija. Izkušnje so pokazale, da delo z nadarjenimi dijaki poteka v dveh smereh glede na njihove interese, motive, želje itd.:

1. dijaki želijo nadgraditi svoje znanje ali
2. usvojiti nova znanja.

Informatika, ki jo poučujem, nudi dijakom veliko možnosti razvoja v eni od navedenih smeri. Hkrati pa v srednjo šolo prinašajo zelo različna predznanja s tega področja in takšni so tudi njihovi interesi za nadaljnje delo.

Že v začetku sem spoznala, da nadarjeni dijaki niso enotna skupina, kjer bi dejavnosti lahko pripravila »uniformirano« za vse.

Zato je treba najprej ugotoviti, kakšno je njihovo predznanje, katera so njihova močna področja in kateri so njihovi interesi. Zgodi se, da dijaki sami ne izkažejo interesa po individualiziranem programu, temveč skozi njihovo delo pri rednih urah to ugotovim sama. S pogovorom nato odkrivamo področja, ki jih zanimajo, pripravljenost na dodatno delo in seveda, ali jim lahko jaz pomagam razvijati zeleno področje. Informatika je namreč področje, ki nudi številne možnosti in na vseh jim pomoči ne morem nuditi. Najpogosteje se izkaže, da dijaki želijo delati na področju računalništva, kar pa izbora različnih možnosti seveda ne zoži. Zato je zelo pomemben individualen pristop, kjer uskladimo želje z možnostmi.

Rezultati mojega dela

V nadaljevanju bom z nekaj primeri ponazorila raznolikost dela z nadarjenimi dijaki na področju računalništva.

1. Dijak N. se je že v prvem letniku ukvarjal z računalniško podprtim oblikovanjem. Pri rednih urah informatike se je dolgočasil. Nenehno je postavljaj vprašanja, ki so kazala na to, da ga zanima še nekaj več, kot lahko dobi v sedemdesetih urah letno. To je pravzaprav značilnost vseh dijakov, ki so imeli ali imajo individualizirani program. V pogovoru sva ugotovila, da ga zanima tudi »delitev« znanja z drugimi dijaki. To znanje pa je bilo že takrat obširno. Ker je interes za računalniško oblikovanje izkazalo še nekaj dijakov, sva se dogovorila, da organiziramo krožek, katerega vodstvo je prevzel dijak N. Jaz sem le organizirala nabavo ustrezne programske opreme ter poskrbela za druge organizacijske zadeve (prostor, obveščanje ...). Stavila sva načrt dela v krožku, potem pa je na vsakem srečanju preostalim udeležencem predstavil določeno temo. Moja vloga je bila torej le »biti pomočnica«. Poiskala sem tudi ustrezne natečaje s tega področja, ki se jih je uspešno udeležil. In se, seveda, seznanila z že skoraj »profesionalnim« vidikom računalniškega oblikovanja.

Ker je interes za računalniško oblikovanje izkazalo še nekaj dijakov, sva se dogovorila, da organiziramo krožek, katerega vodstvo je prevzel dijak N.

2. Iz tega krožka je izšlo še nekaj dijakov, ki so imeli individualizirani program. Večina je bila prepoznanih kot nadarjenih že v osnovni šoli, dijaka B. pa smo testirali prav zaradi dela v krožku in uspešne udeležbe na enem izmed natečajev. Krožek se je kasneje razvil še na druga področja in dijaki so se s svojim delom predstavljali tudi na informativnih dnevih.
3. Dijak M. se je ukvarjal z računalniškimi omrežji in postavljanjem spletnih strani. Tako je vzniknila ideja o postavitvi dijaškega spletnega portala, za katerega je domeno dijak pridobil samostojno, hkrati pa je v šoli postavil svoj lastni strežnik. Tega je kupil med poletnimi počitnicami, ko me je tudi zaprosil za pomoč pri namestitvi strežnika v šoli. Na tržnici znanj ob 160-letnici Prve se je s skupino dijakov, ki so delili interes za strojno opremo, predstavil na stojnici, na kateri so bili razstavljeni »stari« odpisani računalniki. Nekaj opreme so lastnoročno pritorovali iz IZUM-a. Hkrati mu je šola omogočila tudi pridobivanje znanja o omrežjih zunaj šole (CISCO akademija). Že študent se je na šolo vrnil kot vodja programerskega krožka, kjer je svoje znanje delil z drugimi dijaki.
4. Z oblikovanjem spletnih strani in s programiranjem se je ukvarjal tudi dijak Ž., ki se je prav tako že študent vrnil na šolo kot vodja podjetniškega krožka. V času šolanja je s sošolcem oblikoval celostno podobo Gledališke šole Prve gimnazije Maribor. Izdelala sta aplikacijo za mobilne naprave, s katero sta olajšala iskanje učilnic, kabinetov in drugih prostorov na šoli (novinci imajo zaradi velikosti naše stavbe probleme s selitvijo med učnimi urami). Izdeloval je predstavitve na šolskih prireditvah ter si služil žepnino z oblikovanjem in izdelavo spletnih strani.
5. V preteklem šolskem letu smo se z dijaki z individualiziranim programom ukvarjali s programiranjem v jeziku Python, v tekočem šolskem letu pa s programiranjem v jeziku C++. To predstavlja izziv tudi za mene, da izpopolnim znanje tega programskega jezika. Ukvarjanje s programiranjem pa je v teh dveh letih prav tako že preraslo okvir dela z nadarjenimi dijaki. Dvojici dijakov z individualiziranim programom so se priključili še trije dijaki. Kljub temu da nimajo individualiziranega programa, so dobrodošli. Dijaki bodo namreč lahko izkusili timsko delo, ki je na področju programiranja zelo pogosto.
6. V vseh teh letih sem le enkrat doživela, da sva z dijakom soglasno ugotovila, da je z individualiziranim programom nesmiselno nadaljevati. Dijakova pričakovanja in moje možnosti so se namreč preveč razhajali in onemogočali uspešno delo.

Predvsem na mojem področju velja pravilo, da kolikor dijakom daš, lahko tudi dobiš. Skozi delo z nadarjenimi dijaki napredujem tudi sama, kar je ena izmed najpozitivnejših strani dela z nadarjenimi dijaki. Prav tako se nekatere zadeve (od novih znanj do različnih pristopov k delu) izkažejo za uporabne pri rednem pouku, pa četudi le kot popestritev ur.

Hargreaves (2003) pravi: »Med vsemi poklici so samo učitelji tisti, od katerih pričakujemo, da bodo oblikovali človekove sposobnosti in spretnosti, ki bodo pomagale preživeti posameznikom in organizacijam v današnji družbi znanja.« Dodaja tudi, da se od učiteljev pričakuje, da bodo oblikovali družbo znanja in razvijali sposobnosti za uvajanje sprememb. Učitelj lahko ta pričakovanja izpolni le, če se nenehno poklicno razvija. In tu je bistvo učiteljevega dela z nadarjenimi učenci/dijaki. Učitelj se mora nenehno izpopolnjevati, da lahko učencu ali dijaku pomaga razvijati njegove sposobnosti.

Večina dijakov z individualiziranimi programi se uspešno ukvarja tudi z raziskovalnim delom na področju računalništva in informatike - od programiranja vodnika po šoli do viralnega marketinga in raziskovanja proste programske opreme za risanje ipd.

Skozi delo z nadarjenimi dijaki napredujem tudi sama, kar je ena izmed najpozitivnejših strani dela z nadarjenimi dijaki.

Ker so interesi dijakov tako različni, zahtevajo tudi različne pristope pri delu. Velik problem, s katerim se soočamo vsa ta leta, pa je časovna usklajenost. Urniki dijakov, moj delovni čas, prostor (učilnica z računalniki) predstavljajo velik organizacijski zalogaj. Pri tem vsako leto pokažemo tudi veliko inovativnosti.

V pomoč nam je različna programska oprema, s katero nadomeščamo srečanja v živo (spletna učilnica, elektronska pošta, večerna srečanja na forumu itd.).

Zanimivo je tudi, da so vsi dijaki, razen enega, ki so zaključili šolanje in imeli v tem času individualizirani program, šolanje nadaljevali na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru ali na Fakulteti za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani.

Sklep

Ko sem začela delati z nadarjenimi dijaki, si nisem predstavljala, kaj to pomeni in kako začeti. Je način dela enak kot voditi krožek? Načrtovati delo v podrobnosti ali »skočiti v vodo in zaplavati«? Odločila sem se za drugo možnost, ker je težko načrtovati delo vnaprej, ne da spoznaš dijaka, njegove sposobnosti, znanja, želje. Skupaj morata postaviti cilje in poiskati najboljšo pot, da jih dijak doseže.

Učitelji se velikokrat pritožujemo, da dijaki niso motivirani. Delati z nadarjenimi dijaki pa pomeni delati z motiviranimi dijaki. In to je zagotovo izkušnja, ki si jo želi vsak učitelj. <

Literatura

1. Boekaerts, M. (2013). Motivacija in čustva imajo ključno vlogo pri učenju. V: Dumont, H., Istance, D. in Benavides, F. (ur.), O naravi učenja. Uporaba raziskav za navdih prakse. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 83-101. Dostopno: <http://www.zrss.si/pdf/o-naravi-ucenja.pdf> (18. 1. 2015).
2. Hargreaves, A. (2003). Teaching in the knowledge society: education in the age of insecurity. New York : Teachers College Press, Columbia University.
3. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (uradno prečiščeno besedilo) /ZOFVI- UPB1/ (Ur.l. RS, št. 14/2003). Dostopno: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5124> (14. 1. 2015).